

Lachsterns van Balgzand naar bollenland

■ *De Lachstern staat al lang in de belangstelling van Nederlandse vogelaars, niet alleen vanwege zijn enigszins meeuwachtige uiterlijk en vlieggedrag, maar ook omdat hij met zijn afwijkende voedselkeus en jachtwijze een buitenbeentje is onder de sterns. De soort bereikt in het internationale Waddengebied de noordgrens van zijn huidige verspreiding en komt in ons land schaars voor. Dat is niet altijd zo geweest, want een halve eeuw geleden waren soms honderden Lachsterns aanwezig. Hoe het er tegenwoordig voor staat, kan worden afgeleid uit het Bijzondere Soorten Project voor Niet-broedvogels (BSP).*

Kwijnende Europese populatie

Lachsterns hebben in Europa een sterk verbrokkelde verspreiding. Van de 3100-3500 paren broedt de overgrote meerderheid in de landen rond de Middellandse Zee (vooral Spanje) en Zwarte Zee. Ver ten noorden hiervan komt een kleine restpopulatie voor in het Duits-Deense Waddengebied. Dit zal ook het herkomstgebied zijn van de in ons land waargenomen vogels.

De aantallen lopen in vrijwel het gehele Europese verspreidingsgebied al decennia lang achteruit, met name ook in NW-Europa. De Deense populatie, die in 1900-40 150-500 paren telde, is teruggevallen tot minder dan 30 paren sinds 1978. In 1990-96 kwamen gemiddeld slechts 11 paren tot broeden, uitsluitend in het Deense Waddengebied. Het laatste is opmerkelijk, want in het verleden was de verspreiding geconcentreerd in Noord- en West-Jutland en waren broedgevallen in het Waddengebied uitzonderlijk. Vermoedelijk hebben Lachsterns Jutland verruild voor het Waddengebied. In dit licht moet ook de toename in het Duitse Waddengebied vanaf de jaren zestig gezien worden.

Hier worden broedgevallen vooral in Sleeswijk-Holstein gevonden, rond de monding van de Elbe. In sommige jaren broeden ook maximaal enkele tientallen paren in Nedersaksen. In 1997 werden 51 paren langs de Duitse Noordzeekust geteld, waarvan 50 in Sleeswijk-Holstein en 1 in Nedersaksen. Samen met de Deense vogels bestaat de NW-Europese populatie tegenwoordig uit hooguit 60-70 paren.

Tijdelijke Nederlandse broedvogel

Waarnemingen van Lachsterns met vliegvlugge, bedelende jongen die nog gevoerd worden, zijn ook tegenwoordig nog mogelijk in ons land. Ze zeggen echter niets omtrent een broedgeval ter plaatse. Net als bij andere sterns worden uitgevlogen jongen immers nog wekenlang gevoerd, ook tijdens de trek. Broedgevallen van Lachsterns in Nederland zijn zeldzaam en alleen bekend uit de jaren 1931-58. De meeste vonden plaats op het legendarische natuurgebied De Beer bij Hoek van Holland, dat begin jaren zestig vernietigd is. Na een eerste geval in 1931 kwamen Lachsterns er in 1948-56 jaarlijks tot broeden (1-

4 paren). De overige broedgevallen werden geconstateerd bij Makkum (1944), in de Wieringermeer (1945, 2 paren), Swiferbant in Oost-Flevoland (1958) en het Veluwemeer bij Harderwijk (1958, 2 paren). Vermoedelijk is in 1956-58 ook jaarlijks gebroed op de Plaat van Scheelhoek in het Deltagebied (2 paren).

Uit het rijke verleden

Van voor 1925 zijn slechts 8 waarnemingen bekend. Dat Lachsterns met regelmaat door Nederland trekken, werd aangetoond door G. van der Meer. In de jaren 1925-28 constateerde hij dat er in ZW-Friesland bij Workum en Hindeloopen geregelde trek plaatsvond van eind juni tot half september. In de tweede helft van augustus ging het per avond om 30-40 vogels(!), vermoedelijk dieren op weg naar een slaapplek aan de IJsselmeerkust. Het is aannemelijk dat de soort voorheen over het hoofd gezien is. Deze waarnemingen vallen samen met een opleving van de Deense populatie in de tweede helft van de jaren twintig.

Tot in de jaren dertig, incidenteel ook in de jaren veertig, werden in ZW-Friesland met regelmaat Lachsterns waargenomen. Meestal ging het om enkele tientallen, bij uitzondering ook meer (c. 300 bij Piaam op 9 augustus 1947). In 1937 werd door Luuk Tinbergen de slaapplek op Balgzand in de Kop van Noord-Holland ontdekt. Mogelijk hadden de sterns hun slaapplek aan de kust van ZW-Friesland verplaatst naar Wieringen. Vanaf eind jaren dertig werden hier in de nazomer tientallen of soms honderden vogels geteld die van een vaste slaapplek op het schor gebruik maakten. Aantallen van 300-400 Lachsterns in augustus 1941 en 1947 komen ons momenteel bijna als een *fata morgana* voor. Vanaf de jaren vijftig, parallel aan de instortende Deense broedpopulatie, is het bergafwaarts gegaan. Bedroegen de maxima in de jaren zestig en vroege jaren zeventig nog 70-80, vanaf 1975 werden er nooit meer dan 29 geteld.

Huidig voorkomen

Tegenwoordig is de Lachstern schaars in Nederland. Per jaar worden 15-45 waarnemingen doorgevoerd naar het BSP-archief. Een aanzienlijk deel daarvan betreft vervolgwarnemingen van dezelfde locatie. De waarnemingen vallen allemaal binnen de trekperiode. De voorjaar-

Lachsterns in polderland

Het was lange tijd niet bekend waar de op Balgzand slapende Lachsterns overdag verbleven. Vanaf begin jaren tachtig werden Lachsterns gesignaleerd in de poldergebieden van de Kop van Noord-Holland. De vogels bleken boven graslanden en sloten te foerageren op sprinkhanen en andere insecten, visjes en kikkers. Ter plaatse actieve vogelaars vermoedden overigens dat de schijnbare toename vooral een gevolg was van intensiever onderzoek in deze polders, die tot dan toe - in die tijd van het jaar - weinig bezocht werden. Een gunstige bijkomstigheid was het onder water zetten van bloembollenvelden dat vanaf de jaren tachtig in toenemende mate plaatsvond. Sommige velden bleken regelmatig gebruikt te worden door rustende Lachsterns, wat het opsporen van deze vogels sterk vergemakkelijkte. Eind jaren tachtig werd in regionale en landelijke vogeltijdschriften melding gemaakt van het voorkomen van Lachsterns in het Noord-Hollandse polderland. Hierdoor nam de ornithologische belangstelling voor deze uithoek van het land sterk toe. Een tochtje in augustus naar de bollenvelden, die ook voor allerlei steltlopersoorten van belang zijn, is tegenwoordig standaard ingepland op de agenda van menige vogelaar.

Lijst van contactpersonen Bijzondere Soorten Project niet-broedvogels. De post voor de contactpersonen loopt via SOVON.

Noord-Holland-Noord Ko van Gent
Friesland Dick Schut
Groningen Theo Bakker
Drenthe Michel Klemann
Twente Bé van Kuik
Overijssel-West Vincent Martens
Flevoland Henny van den Heuvel
Noord-Holland-Zuid Patrick Bergkamp
Zuid-Holland-Noord Hans Westerlaken
Utrecht André van Kleunen
Veluwe Bernd de Bruijn
Achterhoek Erik Emens
Grote Rivieren Peter Eekelder
Zeeland Alex Wieland
Brabant-West Peter Krijnen
Brabant-Oost Piet van den Hout
Limburg Ran Schols
Zuid-Holland-Zuid Hans Mom

strek speelt zich af van begin april tot in juni, met de piek begin en half mei. In deze tijd is Breskens de plek om trekkende Lachsterns te zien: in 1988-97 werden er liefst 48 gezien! De vogels trekken hier doorgaans solitair en, in tegenstelling tot de meeste andere sterna's, bijna altijd door het binnenland en niet over de Westerschelde. De andere voorjaarswaarnemingen stammen vrijwel unaniem uit het kustgebied en IJsselmeergebied.

De najaarstrek start begin juli, bereikt een maximum begin en medio augustus, en is half september vrijwel afgelopen. Een groot deel van de waarnemingen in deze periode heeft betrekking op pleisterende vogels. De nadruk ligt daarbij op de Kop van Noord-Holland, met name de polders ten oosten van Petten en in de ruime omgeving van Schagen. Lachsterns zijn hier met regelmaat te vinden op onder water gezette bollenvelden die als rust- en slaapplek gebruikt worden. De vogels overnachten, in tegenstelling tot voorheen, niet meer gezamenlijk op Balgzand. De laatste jaren schommelt het aantal vogels rond de 25 vogels. In 1998 werden maximaal 26 Lachsterns geteld en in 1999 31 (waarvan 11 juveniele). Omdat sommige individueel herkenbare vogels slechts korte tijd aanwezig zijn, is het werkelijke aantal dat van de bollenvelden gebruik maakt hoger (P. van der Wielen).

Buiten de Kop van Noord-Holland worden tijdens de najaarstrek weinig Lachsterns gemeld; misschien trekken de vogels vooral 's nachts. De meeste Lachsterns zijn gezien in het Wadden-, IJsselmeer- en Deltagebied. De waarnemingen bij de Dollard

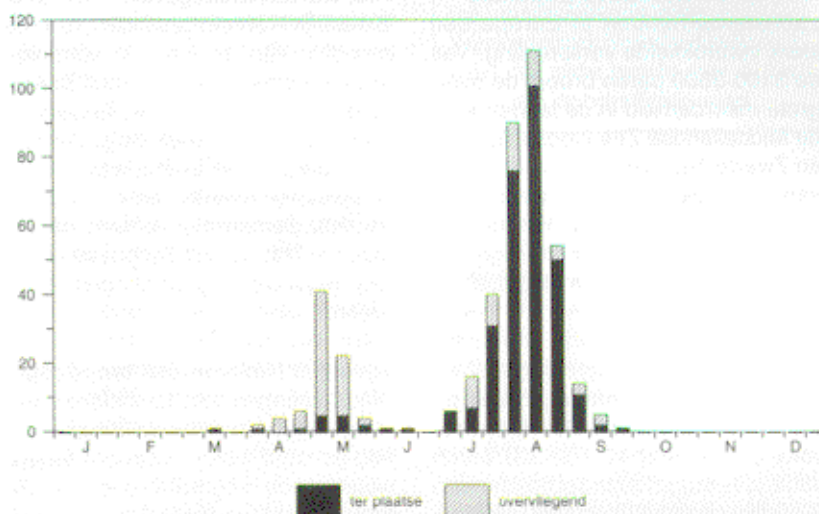
Meer over Lachsterns

De eerste uitgebreide artikelen over Lachsterns in Nederland zijn al meer dan 60 jaar geleden gepubliceerd. Informatie uit de afgelopen twintig jaar is onder meer te vinden in:

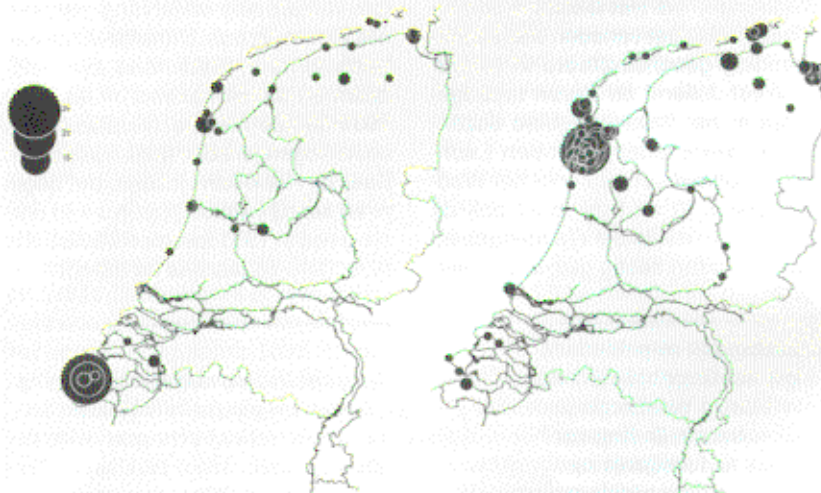
- VAN DEN BERG A.B. & BOSMAN C.A.W. 1999. Zeldzame vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 1). GMB Uitgeverij/Stichting Uitgeverij KNNV, Haarlem/Utrecht.
- VAN DIJK D. 1988. Lachsterns in Tringa's gebied. *Tringiaan* 11(4): 101-102.
- LILIPALY S., MEININGER P.L. & WOLF P.A. 1998. Voorjaarstrek bij Breskens, jaarverslag 1997. Telgroep Breskens Publicatie 3, Vlissingen.
- MEIJER P. 1989. Lachsterns in Nederland. *Dutch Birding Nieuwsbrief* 1(9): 131-133.
- PLATTEEUW M. 1988. Lachsterns in de Noordhollandse polders. *Kleine Alk* 6(3): 62-63.
- VLEK R. 1997. Historisch overzicht van Lachsterns in Nederland 1838-1996. Ongepubl. manusc. Amsterdam.

De situatie in het Deense (en Duitse) Waddengebied is samengevat in:

- MØLLER A.P. 1975. Population changes of the Gull-billed Tern *Gelochelidon n. nilotica* in Denmark, including an analysis of some population regulating factors. *Dansk orn. Foren. Tidsskr.* 69: 81-88. [in het Deens, met Engelse samenvatting].
- RASMUSSEN L.M. & FISCHER K. 1997. The breeding population of Gull-billed Terns *Gelochelidon nilotica* in Denmark 1976-1996. *Dansk Orn. Foren. Tidsskr.* 91: 101-108.

Figuur 1. Cumulatieve waarnemingen van de Lachstern in de periode 1989-98.

Figuur 2. Verspreiding van de Lachstern in Nederland in voorjaar (links) en najaar (rechts).

hebben mogelijk betrekking op overzomerende vogels. Dit gebied ligt hemelsbreed zo'n 50 km van de Leybocht in Nedersaksen, waar in sommige jaren Lachsterns broeden (2 paren in 1993). Waarnemingen in het binnenland zijn uiterst zeldzaam. In 1989-98 werden alleen in Groningen

en langs de IJssel enkele malen Lachsterns gemeld.

— Fred Hustings & Erik van Winderen

Met dank aan Ruud Vlek voor het ter beschikking stellen van een omvangrijk dossier over het historisch voorkomen van de Lachstern in Nederland.